

Костицький Михайло Васильович,
професор кафедри філософії права
та юридичної логіки Національної академії
внутрішніх справ, доктор юридичних наук,
професор, академік НАПрН України, член-
кореспондент НАПН України

ФІЛОСОФСЬКІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗМІНИ ПАРАДИГМИ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ Й НАУКИ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

1. Курс на євроінтеграцію України зумовив потребу політичних, економічних, юридичних, психологічних і світоглядних трансформацій. Різно змінюється спрямування, завдання і цілі освіти. Взято курс на впровадження Болонської системи в Україні, вже затвердженої в об'єднаній Європі. Ця система дає можливість формалізувати та за допомогою ІТ встановлювати ієрархію кваліфікацій, визначати обсяг необхідних знань отриманих тим, хто вчиться, й одне з головних завдань – синхронізувати професійну підготовку, її рівень при отриманні освіти в різних країнах Європи та визнавати таку підготовку різними державами офіційно. Тобто, отримуючи освіту в будь-якій країні Європи за моделлю Болонської системи, фахівець в будь-якій країні, де запроваджена ця система, може працевлаштуватись.

При безсумнівних плюсах запровадження Болонської системи за законами діалектики вона має і певні мінуси (жодне явище Буття не є одномірним: лише позитивним, або лише негативним). Так, концентрація уваги на високому рівні професійної підготовки того, хто навчається збільшенні навчальних дисциплін професійного профілю, кількості годин для них, зростання і урізноманітнення форм навчальної діяльності (крім традиційних лекцій, семінарів, практичних чи лабораторних занять), збіднюється гуманітарна і загальноосвітня підготовка та ерудиція студентів і слухачів. Звичайно, є тотальна потреба підготовки вузьких спеціалістів. Але в той же час відбуваються об'єктивні процеси, які зумовлюють потреби у фахівцях з кількох галузей знання. Все більшою стає потреба в спеціалістах-інтеграторах знань різних галузей. Вже сьогодні є потреба в людях з двома – трьома дипломами. Але чи кількість тут переходить в якість? Особливо, якщо при отриманні двох чи трьох освіт при набутті кожної з них гуманітарні і загальноосвітні дисципліни не викладались. Можна стверджувати, що серед двох, трьох чи більше дипломів один мусів би бути з філософії, психології чи правознавству. Але чи спроможні виші України

забезпечити підготовку такої кількості вказаних фахівців, які вже мають одну чи дві вищі освіти? І це при тому, що філософію, психологію, а в перспективі й юриспруденцію студіювати заочно неможливо!

2. Наука завжди ув'язана із освітою. Специфікою західної, в т.ч. європейської науки є те, що вона розвивається в університетах. Поодинокі дослідницькі інститути є винятком який лиш підтверджує правило. У нас ще за схемою попередньої формації наука концентрується в науково-дослідних установах НАН, галузевих академій наук та відомств. Знову ж таки, виходячи з діалектичного підходу, такий стан має дві сторони: позитивну і негативну. Позитивна – в концентрації ресурсів кадрів, зусиль та потрібних напрямках та можливість досягнути переконливіших результатів. Негативна – відірваність від освіти і дидактики, участі в підготовці фахівців, які потрібні зараз і тут. Правда, є ще одна проблема (швидше біда). Академічна наука фінансується вкрай скромно. На стипендії академікам і членкорам ще вистачає, а на зарплатню працівникам-дослідникам – ні! Багато з них працює на 0,75, 0,5 і 0,33 чи навіть 0,25 посадової ставки. Видається, що ніби є «перевиробництво» фахівців-науковців.

Але з іншого боку держава і суспільство створили науково-практичні комплекси в найважливіших сферах соціальної дійсності:

- педагогічний,
- психологічний,
- медичний,
- юридичний,
- інженерний.

Можна, напевно вести мову і про ІТ чи комп'ютерний науково-практичний комплекс. У цих комплексах теоретичний і практичний рівні нерозривні, один без одного не існують, взаємно живлять один одного, забезпечують вирішення соціальних замовлень і завдань, комплексно, інтегративно. І на мій погляд, фахівців з науковими ступенями і званнями в цих комплексах явно недостатньо.

3. Юридичний науково-практичний комплекс вимагає від науковців, зокрема, не лише глибоких теоретичних знань, але й необхідних практичних навичок (педагог повинен на власній персоні відчувати, як на практиці діє те, про що він веде мову в аудиторії).

У класичних вишах ця проблема вирішується завдяки участі викладачів в юрисдикційному процесі як адвокатів, експертів, консультантів, співпраці їх з юридичними фірмами. В навчальних закладах МВС, зокрема, в НАВС, набула поширення практика скерування викладачів на піврічне стажування в підрозділи МВС на місцях. І видається, що це практика позитивна. З іншого боку, у вишах

МВС змінюється зміст навчальної підготовки. Напевно під впливом в т.ч. і дискусій (а іноді просто балачок) про те, що такі виші не можуть готувати правознавців, що останні – це лише судді, адвокати, прокурори та нотарі (а де юрисконсульти і слідчі?) свідчить часом про необізнаність з тим же європейським досвідом, а іноді про лобіювання регіональних чи відомчих інтересів. Звичайно, коли в Україні діяло три юридичні факультети в університетах Києва, Львова, Одеси, один юридичний інститут, одна Київська вища школи міліції та два технікуми з юридичними відділеннями, то фахівців-юристів було недостатньо, хоча – кваліфікованих викладачів було з запасом. Сьогодні, коли профільних юридичних вишів, факультетів, інститутів, коледжів і відділень та філій кілька сот, то *apriori* зароджується сумнів щодо якості підготовки студентів і слухачів та щодо рівня кваліфікації викладацького складу. Хто тільки не читає юридичні курси: історики, філологи, політологи, соціологи, педагоги, психологи, агрономи, інженери, медики та ін. Виникає запитання: якщо ці люди прийшли в юриспруденцію з інших науково-практичних комплексів чи з «чистої» науки, то що вони можуть навчити майбутніх юристів?!

Кожна професія виставляє замовлення на певний психотип фахівця, на вироблення специфічної професійної психології, особливостей психічних процесів і явищ у нього. Чи вказані спеціалісти («варяги» в юриспруденції) зі своїми специфічними професійними психологічними рисами здатні формувати професійну психологію майбутнього юриста? Є серйозні сумніви на цю тему.

4. Загальні зміни в освіті в зв'язку з євроінтеграцією України стосуються й юридичної освіти. Ми вже майже досягли на рівні свідомості і практики двохступеневу (бакалавра і магістра) підготовку в процесі навчання юристів. Попри певні накладки, дублювання ми виходимо на європейське розуміння її (підготовки). На черзі досягнення вищого кваліфікаційного і першого наукового рівня – доктора філософії (з правознавства). Тут є певні нюанси. Виступаючи на спільному засіданні НАН і галузевих національних академій наук кілька років тому (коли ми лише на рівні концепції обговорювали, що таке PhD), я звернув увагу учасників зібрання, що в тій же Болоньї та інших середньовічних європейських університетах присуджувалися вчені ступені леценціата, бакалавра, доктора з чотирьох галузей знань:

- богослов'я,
- медицини,
- філософії,
- правознавства.

І закономірно було б вернутися до цієї системи. Можливо, додати ще п'яту сферу – технічну. Багато учасників зібрання

підтримали мене. Однак ті, хто забезпечували реформу освіти засобами владних структур, вчинили як вчинили – буде універсальна наукова ступінь – доктор філософії з певної галузі знань. Правда, виникло запитання, якщо гуманітарні дисципліни, в т.ч. філософія у вишах «згортаються», якщо може навіть кандидатський (докторський) іспит з філософії скасовується, то чи правомірно називати фахівця зі ступенем PhD доктором філософії?!

Як записано в священному писанні, «дорогу осилить ідучий». Вибравши курс євроінтеграції в освіті, в т.ч. в юридичній, ми мусимо його витримувати як напрям. Але лише не забувати, що в нас, у національному досвіді є належні традиції і здобутки. І їх варто використовувати. Особливо, коли йдеться про підготовку таких фахівців, як юристи.

Шаkun Василь Іванович,

професор кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України, голова
Координаційного бюро з проблем
кримінології НАПрН України, голова
Київського міського осередку ВГО
«Асоціація кримінального права
України»

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ КРИМІНОЛОГІЇ: СУЧАСНИЙ ВИМІР

Глобальні проблеми сутності злочинності та її попередження знайшла своє відображення та розвиток у працях відомих зарубіжних та вітчизняних вчених, які сформували основні кримінологічні теорії та позначили шляхи розвитку кримінологічної науки на тривалий час.

Так, термін «злочинність» як наукова, правова і статистична категорія почав вживатися з другої половини XIX – початку XX ст. Першими його використали відомі соціологи і кримінологи Е. Феррі (1881 р.), Г. Тард (1886 р.), А. Лакассань (1886 р.), Ф. Ліст (1889 р.), П. Лафарг (1890), Д. Дриль (1895 р.), А. Принс (1896 р.), Е. Дюркгейм (1900 р.), Н. Колаянні (1903 р.), М. Гернет (1905–1906 рр.), Г. Ашаффенбург (1906 р.), В. Бонгер (1906 р.), Я. Етінгер (1909 р.), Х. Чаріхов (1910 р.).

Зокрема, злочинність розглядали як соціальне явище або соціальний феномен. Таке розуміння злочинності першим обґрунтував М.М.Гернет. Він виходив із того, що злочинність є рисою суспільства, яке закономірно породжує окремі злочини. Проте дане поняття не містить ознак об'єкта, який характеризує. Тут йдеться не про